

Algemene sociale wetenschappen

Landsexamen havo

Programma van toetsing en afsluiting

2026

Inhoudsopgave

Opzet van het examen	3
Het examenprogramma.....	3
Beschrijving van de examenstof	3
Het commissie-examen	3
Wat is Algemene Sociale Wetenschappen?	4
Toetsing van de domeinen	4
De beoordeling	5
Bijlage 1: Schriftelijke praktische opdracht en beoordelingsschema HAVO	6
Bijlage 2: Beoordelingsschema commissie-examen	11
Bijlage 3: De eindtermen.....	12
Bijlage 4: Voorblad werkstuk.....	25

Algemene sociale wetenschappen havo

Opzet van het examen

Het examen bestaat uit een commissie examen en wordt afgenomen in de vorm van een mondeling examen van 40 minuten en een praktische opdracht.

Het examenprogramma

Algemene sociale wetenschappen		commissie-examen
Domein A:	Vaardigheden en benaderwijzen	X
Domein B:	Identiteit	X
Domein C:	Maatschappelijke instituties en groepen	X
Domein D:	Multiculturaliteit	X
Domein E:	Politieke structuren en processen	X
Domein F:	Economische ontwikkeling	X
Domein G:	Globalisering	X
Domein H:	Thema ter keuze	X

Beschrijving van de examenstof

In bijlage 3 van deze vakinformatie staat een beschrijving van de eindtermen. Bij het bestuderen van de examenstof is het raadzaam om gebruik te maken van een lesmethode of examenkatern.

Het commissie examen (CIE)

Het commissie-examen (CIE) bestaat uit:

Een schriftelijke toets;

Een schriftelijke praktische opdracht;

Een mondelingexamen van 40 minuten.

Wat is ASW?

ASW staat voor 'Algemene Sociale Wetenschappen' (social studies/maatschappijleer).

Op Havo/Vwo scholen op Curaçao wordt in de bovenbouw les gegeven volgens het tweede fase model. In het gemeenschappelijk deel wordt daarbij het vak ASW gegeven.

Het doel van ASW is om leerlingen middelen (tools) mee te geven om te functioneren in de samenleving met haar specifieke kenmerken. Deze samenleving maakt deel uit van een groter geheel, namelijk het Caribisch gebied. En als men nog verder kijkt: de rest van de wereld.

ASW helpt leerlingen een beeld te vormen over het ontstaan van de samenleving (historisch/ruimtelijk). Tevens dienen leerlingen te beschikken over kennis, inzicht, vaardigheden en de 'houding' (instelling) om zelfstandig, verantwoordelijk en actief deel te nemen aan de samenleving. Op deze manier kunnen zij een effectieve bijdrage leveren aan deze samenleving.

Bij ASW gaat het erom:

- Dat de kandidaten algehele kennis en inzicht krijgen in hun positie binnen de gemeenschap op Curaçao, Aruba, Sint Maarten, de BES- eilanden, het Caribisch gebied en de rest van de wereld.
- Dat de kandidaten intellectuele en sociale vaardigheden bijgebracht worden die zij op school en in de toekomst kunnen gebruiken (presenteren, informatie verzamelen, informatie analyseren, discussiëren, samenwerken, e.d.).
- Dat de kandidaten leren hun vermogen te ontwikkelen (aanscherpen) tot kritische reflectie over waardenstelsels en het op grond daarvan bepalen van een standpunt ten aanzien van maatschappelijke, ruimtelijke, historische en bestuurlijk-politieke verschijnselen, ontwikkelingen en vraagstukken, daarbij rekening houdend met eigen tijd en plaats (in de huidige context).

Toetsing van de domeinen:

De domeinen worden op verschillende manieren getoetst:

1. Een schriftelijke toets (a.d.h.v. een reader)
Het schriftelijke commissie examen bestaat uit hoofdstukken 1, 2, 3 en 4 uit de reader (HAVO). Afgenomen **februari 2026** (75 minuten).
2. Een schriftelijke praktische opdracht (PO)
De praktische opdracht en het beoordelingsschema.
Inleverdatum 20 januari 2026 (bijlage 1).
3. Een mondeling commissie-examen (a.d.h.v. de reader aangevuld met een casus en vragen over de schriftelijke praktische opdracht zoals vermeld onder punt 2). Afgenomen in de **maand maart 2026**.
Het mondelinge-examen is een mondeling examen dat 40 minuten duurt en bestaat uit:
 - Hoofdstuk 5 t/m 7 uit de reader (10 minuten).
 - Presentatie en vragen over de schriftelijke praktische opdracht (15 minuten).
 - Tevens ontvangt de deelnemer een casus, die betrekking heeft op sociale wetenschappen. Gedurende twintig minuten, voorafgaand aan het mondelinge examen, krijgt de kandidaat een casus te bestuderen die betrekking heeft op hoofdstuk 5 t/m 7 uit de reader en domeinen D t/m G van de domeinen van Algemene Sociale Wetenschappen. Over deze casus worden vragen gesteld. Naar aanleiding hiervan kunnen ook vragen worden gesteld die betrekking hebben op de andere domeinen (15 minuten).

Het verslag, inclusief 'plan van aanpak', 'logboek' en authenticiteitsverklaring moeten, voorzien van een voorblad (zie bijlage 4) in tweevoud op **uiterlijk 20 januari 2026** worden ingeleverd bij het ETE, aan de examensecretaris landsexamencommissie vhw van het ETE.

NB Het werkstuk dient persoonlijk in hardcopy te worden aangeleverd. In digitale vorm ingezonden stukken e.d. worden niet geaccepteerd. Uiterlijke datum voor het inleveren van eventuele aanpassingen op het werkstuk is **19 februari 2026**.

Verder oordeelt de landsexamencommissie of de schriftelijke praktische opdrachten voldoen aan de formeel gestelde eisen, dat wil zeggen dat wordt gecontroleerd of alle onderdelen aanwezig zijn en of ze in het juiste formaat zijn opgesteld (aantal pagina's, lettertype, e.d.). De kandidaat krijgt bericht wat niet in orde is, zodat hij de gelegenheid heeft het een en ander aan te passen en opnieuw in te leveren uiterlijk 19 februari 2026. De inhoud van de werkstukken wordt dus niet door de landsexamencommissie/ETE beoordeeld. Dat doen de examinatoren tijdens het mondelinge examen.

Als de kandidaat voor een vak in het geheel geen schriftelijke praktische opdracht instuurt of wanneer de stukken niet aan de basiseisen voldoet of als hij geen schriftelijk examen maakt, krijgt hij een afwijzingsbrief waarin staat dat hij voor dat vak niet wordt opgeroepen voor het mondelinge commissie-examen.

De beoordeling van het commissie-examen

Voor het commissie-examen worden drie deelcijfers gegeven:

deelcijfer a: De schriftelijke commissie-toets (A)

deelcijfer b: De schriftelijke praktische opdracht

deelcijfer c: Het mondelinge commissie-examen

Het cijfer voor het commissie-examen wordt als volgt berekend:

Zowel onderdeel A als B tellen elk 25%, onderdeel C telt 50%. Het eindcijfer wordt afgerond op 1 decimaal.

Het eindcijfer

Het cijfer, niet afgerond, voor het commissie-examen wordt meegeteld bij het combinatiecijfer.

Bijlage 1: Schriftelijke praktische opdracht en beoordelingsschema HAVO

Multiculturalisme

Toetsvorm:

- Interviews
- Onderzoek: bibliotheek, internet
- Een verslag gebaseerd op informatie verkregen van interviews, boeken, tijdschriften en internet e.d.
- Een presentatie gebaseerd op het verslag

Leerdoelen:

1. De verschillen tussen de culturele/etnische groepen herkennen binnen de Curaçaose samenleving.
2. De leden van de verschillende culturen waarderen en de bijdrage die zij leverden aan de economische, politieke en sociale ontwikkelingen in de Curaçaose samenleving erkennen.
3. De unieke levenswijze herkennen van de verschillende culturele/etnische groepen.
4. De kunst, literatuur, muziek en geschiedenis van de verschillende culturen leren kennen en waarderen.
5. De leerlingen leren dat de dagelijkse economische, politieke en sociale interactie tussen mensen van verschillende culturen de culturele mozaïek van de Curaçaose samenleving vertegenwoordigen.

Vaardigheden:

1. Presentatietechnieken
2. Interviewtechnieken
3. Een tijdsplanning maken en volgen
4. Materiaal verzamelen, analyseren en toepassen
5. Onderzoekstechnieken
6. Verslag schrijven

OPDRACHT

Curaçao is een multiculturele samenleving. In een multiculturele samenleving is het belangrijk dat alle culturen met wederzijds respect voor elkaar samen kunnen leven. Er bestaan veel vooroordelen en stereotyperingen in een multiculturele samenleving en het belangrijkste doel van deze opdracht is om deze vooroordelen uit de wereld te helpen.

Je interviewt minimaal twee personen van één andere cultuur hier op Curaçao.

Het interview moet gaan over de cultuur van de desbetreffende persoon(en). **De opdracht bestaat uit twee delen: het interview en het verslag**

Deel I

De leerling onderzoekt de gekozen cultuur door twee personen van een andere cultuur te interviewen. Het interview dient te bestaan uit de volgende onderdelen:

A. Algemeen gedeelte (25%):

- De geschiedenis van het (ei)land van afkomst.
- De taal, godsdienst, het eten, de gewoontes, tradities en belangrijke feestdagen.
- De kunstvoorwerpen, muziek, literatuur en folkloristische kleding.
- Redenen voor vertrek uit land van herkomst (pushfactoren).

B. Persoonlijk gedeelte (75%):

- De aankomst van de perso(o)n(en) op Curaçao en hoe hij/zij de Curaçaoënaars beleeft.
- De pullfactoren van Curaçao.
- De invloed van deze bevolkingsgroep op de Curaçaose samenleving.
- De belangrijke gebeurtenis(sen) op Curaçao die zijn/haar leven hier had veranderd.
- Het dagelijks leven van de perso(o)n(en) op Curaçao.
- Een anekdote over zijn/haar verblijf op Curaçao.

De interviewgegevens dienen als bron die jij verwerkt je in jouw verslag, verder op in de opdracht kun je lezen hoe het verslag eruit moet zien. Het interview dient te bestaan uit **12 vragen**, waarvan minstens **9 open vragen**. Hou er rekening mee dat open vragen meer tijd kosten, neem niet alleen open vragen. Het doorvragen tijdens het interview telt niet als één van de twaalf vragen.

*Het afnemen van een interview**Het doel van het interview:*

- Informatie (mededelingen) verzamelen.
- De respondent (ondervraagde) motiveren tot antwoorden door bv een vertrouwensband te creëren.

Type vragen:

- **Open vragen**
De respondent (ondervraagde) kan in zijn eigen woorden antwoorden.
- **Gesloten vragen**
Hierbij zijn er een aantal antwoordalternatieven, bijvoorbeeld ja/nee of altijd/soms/zelden/nooit.

Er zijn verschillende soorten interviews:

1. **Open interview**
Hierbij wordt geen gebruik gemaakt van vragenlijsten, maar van topics (onderwerpen). Meestal wordt er ter plekke vragen geformuleerd.
2. **Half-gestructureerd interview**
Een interview met open en gesloten vragen waarbij de interviewer een vaste volgorde hanteert. Er zijn open vragen waarbij de interviewer moet doorvragen.
3. **Gestructureerd interview**
Hierbij heeft de interviewer een lijst met voornamelijk gesloten vragen in vaste formulering en volgorde. Er wordt niet doorgevraagd.

*Het eigenlijke interview:** De start:

- Hoe ga je zitten?
- Notulist en interviewer

* De introductie:

Stel de respondent op zijn gemak. Geef aan dat je zijn/haar medewerking op prijs stelt en creëer een vertrouwensband.

* De basisgegevens interview:

1. Datum
2. Tijdstip: van...tot...
Naam:...(vraag altijd of de respondent het erg vindt dat zijn/haar echte naam genoemd wordt).
3. Geboortedatum (geef aan dat het niet verplicht is)
4. Geboorteplaats
5. Nationaliteit
6. Burgerlijke staat: gehuwd/ongehuwd
7. Godsdiens
8. Schoolopleiding
9. Aantal jaren woonachtig op Curaçao: van...tot...
10. Beroep(en)
11. Aantal jaren in andere landen gewoond
12. In welk andere (ei)landen gewoond
13. Nationaliteit van vader
14. Nationaliteit van moeder

* Let bij het formuleren van de vragen op het volgende:

1. Dat je tijdens het gesprek niet gaat afdwalen. Hou het bij de opgegeven onderwerpen.
2. Dat je af en toe samenvat (herhaalt), om te kijken of je het allemaal goed begrepen hebt.
3. Dat je geen suggestieve vragen stelt, dit zijn vragen waar je zelf al een mening in geeft.
4. Dat je geen waardeoordeel uitspreekt.
5. Geef niet zelf de antwoorden, m.a.w. laat de respondent zelf reageren op de vraag.
6. Dat je ook middels houding en expressie probeert objectief te zijn.
7. Denk aan het taalgebruik, stel duidelijke vragen. Pas op met vragen als: *Waarom doet u dat?*
8. Denk aan het niveau en referentiekader van de respondent. Houd ook rekening met wat sociaal-cultureel acceptabel is.
9. Stel geen tegenstrijdige vragen, maar hanteer een neutrale formulering.
10. Ga na of de antwoorden betrouwbaar zijn, bv kloppen zij met de tijdsloop. Of stel een vraag nog een tweede keer, maar dan anders geformuleerd als je twijfelt.
11. Neem geen genoegen met antwoorden als 'Ik weet het niet', maar vraag door. Dit kan:
 - **Gericht**
Hierbij stel je vragen als: kunt u daar iets meer over vertellen of hoe bedoelt u dat?
 - **Ongericht**
Door vragend te kijken of nog geen antwoord te noteren.

Deel II:

De leerling gaat de gekozen cultuur verder onderzoeken door naslagwerken, boeken, atlassen en het internet te raadplegen en maakt een verslag in **het Nederlands!**

Het lettertype en -grootte Arial 12 (of vergelijkbaar) bestaat uit minimaal:

A. Titelpagina (1 blad)

- Titel (gebruik je fantasie)
- Illustratie
- Namen groepsleden
- Inleverdatum

B. Inhoudsopgave met paginanummering (1 blad)

C. Inleiding (1 blad)

- De reden waarom deze cultuur gekozen is.
- Probleemstelling; hoofdvraag met 3 deelvragen.
- Het onderzoeksproces; wat kan men verwachten van het verslag/onderzoek.

D. Hoofdstukken (4 blaadjes)

- De verschillende hoofdstukken: elke deelvraag vormt een hoofdstuk, als informatie gebruik je o.a. literatuur en de informatie uit het interview. Informatie die in de hoofdstukken komt: de invloed van de komst van de gekozen cultuur op de Curaçaose samenleving en de overeenkomsten en verschillen tussen de gekozen cultuur en de Curaçaose samenleving e.d.

E. Conclusie (1 blad)

- Antwoord op de probleemstelling.
- Aanbevelingen (advies)

F. Mening (1 blad)

- Jouw mening over de gekozen cultuur voor het onderzoek en na het onderzoek.

G. Logboek (1 blad)

- **Taakverdeling:**
- **Tijdsplan:** per week welk onderdeel afgerond moet zijn.
- **Reflectie:** wat is goed/minder goed gegaan?

H. Bronvermelding (1-2 blaadjes)

Geen google of bing, dat zijn zoekmachines!!! Geen Wikipedia!!

I. Bijlagen

- De interviewvragen
- Tabellen, grafieken, foto's etc

Algemeen:

- Lettertype TIMES NEW ROMAN 12
- Regelaafstand 1,5
- Pagina's nummeren
- Verzorgd
- Spellingscontrole doen
- Niet copy-pasten uit boeken/websites etc, maar netjes bronnen vermelden en materiaal **in eigen woorden** aanpassen in jouw verslag.

Logboekformulier**Titel/onderwerp opdracht.....**

Naam:

Datum	Verrichte Werkzaamheden	Op welke moeilijkheden stuitte je bij het uitvoeren van deze werkzaamheden?	Hoe heb je deze moeilijkheid vervolgens opgelost?

BEOORDELINGSFORMULIER SCHRIFTELIJKE PRAKTISCHE OPDRACHT

ONDERDEEL	AANTAL PUNTEN
A. TITELPAGINA	2 punten
Titel, illustratie, naam en datum	
B. INHOUDSOPGAVE	2 punten
Duidelijke indeling met paginanummering	
C. INLEIDING	15 punten
De reden waarom deze cultuur gekozen is.	
Probleemstelling; hoofdvraag met 3 deelvragen.	
Het onderzoeksproces; wat kan men verwachten van het verslag/onderzoek.	
D. HOOFDSTUKKEN (KERN)	56 punten
Deelvragen zijn terug te vinden als hoofdstukken	
Boeken, kranten en informatie uit het interview wordt gebruikt in de hoofdstukken: algemene gedeelte (25%) en persoonlijk gedeelte (75%)	
Er is goed uitgewerkte informatie over de gekozen cultuur, cultuurelementen en vergelijkingen tussen de gekozen cultuur en de eigen cultuur	
Er is een vergelijking van de gekozen cultuur en de eigen cultuur	
Onderscheid hoofd- en bijzaken (relevante informatie)	
Correct en vlot taalgebruik, creatief, opmaak en structuur	
E. CONCLUSIE	12 punten
Er wordt teruggekoppeld naar de inleiding	
Antwoord op de probleemstelling.	
Aanbevelingen (advies)	
F. MENING	7 punten
De mening over de gekozen cultuur.	
F. LOGBOEK	3 punten
H. BRONVERMELDING	3 punten
EINDCIJFER VERSLAG 100:10=	

Bijlage 2: Beoordelingsschema commissie-mondeling examen**BEOORDELINGSFORMULIER COMMISSIE-EXAMEN**

ONDERDEEL	AANTAL PUNTEN
A. INHOUD	40 punten
Opbouw: de kandidaat legt uit waar de presentatie over gaat	5 punten
Inleiding: afbakening onderwerp	5 punten
Kern: diepgang met onderscheid van hoofd- en bijzaken, hoge informatiedichtheid, kritische informatie en relevantie voor onderwerp en doelgroep.	10 punten
Conclusie: antwoord op de probleemstelling en verdieping	10 punten
Onderbouwing: argumenten en bronnengebruik	10 punten
B. PRESENTATIE	50 punten
Vlotte presenteerstijl (tempo, enthousiasme en levendigheid)	1 punt
Taalgebruik	1 punt
Beantwoording vragen hoofdstuk 6 tot en met 8	15 punten
Beantwoording van vragen over P.O.	15 punten
Beantwoording vragen casus domeinen D t/m G e.a. domeinen	15 punten
Stemgebruik: luide stem en goede articulatie	1 punt
(Oog)contact met het publiek	1 punt
Timemanagement	1 punt
C. VISUELE HULPMIDDELEN (Powerpoint/poster/bord e.d.)	10 punten
Toegevoegde waarde	3 punten
Gebruik van kernwoorden	3 punten
Illustraties	3 punten
Opmaak	1 punt
EINDCIJFER VERSLAG 100:10=	

Bijlage 3: De eindtermen

Domein A Vaardigheden en benaderwijzen

A1: Informatie- en onderzoeksvaardigheden

De kandidaat kan

- een concreet maatschappelijk vraagstuk identificeren en definiëren;
- met betrekking tot een concreet maatschappelijk vraagstuk verschillende typen vragen herkennen en zelfstandig vragen formuleren;
- Daarbij kan hij een onderscheid maken tussen beschrijvende, verklarende en evaluatieve vragen;
- uit bronnenmateriaal over een concreet maatschappelijk vraagstuk en op basis van gegevens of zelf geformuleerde vragen bruikbare gegevens selecteren met behulp van verschillende onderzoeksvormen (o.a. interviews en enquêtes)

Daarbij kan hij

- zijn informatiebehoeften vaststellen
 - informatiebronnen zoals vakliteratuur, massamedia, bestanden en informatiesystemen inventariseren
 - relevante informatiebronnen selecteren
 - met behulp van ICT uit beschikbare informatiebronnen bruikbare gegevens selecteren;
 - (verworven) informatie over een concreet maatschappelijk vraagstuk vanuit gegeven of zelf geformuleerde vragen mede met behulp van ICT verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken;
 - de resultaten van een leeractiviteit overdragen aan anderen.
- Daarbij kan hij
- een geëigend medium kiezen
 - rekening houden met doel, doelgroep en randvoorwaarden
 - een gestructureerde zakelijke tekst schrijven als basis voor een schriftelijke, mondelinge of audiovisuele presentatie
 - daarbij gebruik maken van de mogelijkheden van ICT;
 - bij raadplegen, verwerken en presenteren van informatie gebruik maken van de toepassingen van ICT.

A2: Vaardigheden in verband met het ontwikkelen van kritisch denken en besluitvorming

De kandidaat kan

- informatie evalueren in verband met accuraatheid, geschiktheid, objectiviteit, betrouwbaarheid en relevantie;
- achterliggende assumpties en waarden onderkennen;
- een onderbouwde stellingname innemen;
- informatie analyseren aan de hand van verschillende bronnen en deze na analyse classificeren en organiseren;
- informatie en ideeën synthetiseren, extrapoleren en generaliseren.

A3: Affectieve vaardigheden: attitudes en waarden

De kandidaat

- toont bereidheid tot samenwerking en deelname in groepsactiviteiten;
- is tolerant en toont aan rekening te houden met en respect te hebben voor de gevoelens;
- opvattingen en leefwijze van anderen;

- is in staat zich in te leven in de gevoelens en standpunten van anderen;
- toont aan een idee te hebben over rechtvaardigheid;
- heeft respect voor andermans integriteit en bezittingen;
- is zich ervan bewust dat problemen oplosbaar zijn en dat ieder individu daarin een eigen verantwoordelijkheid heeft;
- heeft waardering voor de uniekheid van het leven op aarde, begrijpt dat het voortbestaan van de mensheid hiervan afhangt en is bereid een bijdrage te leveren aan het behoud van de aarde;
- toont aan zijn rechten en plichten als democratische burger in praktijksituaties toe te kunnen passen.

Domein B Identiteit

B1: Persoonlijke identiteit

De kandidaat kan

- het begrip identiteit omschrijven. Daarbij kan hij in het bijzonder het begrip persoonlijke identiteit definiëren;
- voor hem kenmerkende eigenschappen aangeven en zichzelf daarin herkennen;
- zijn gevoelens en denkbeelden over zichzelf herkennen en beschrijven;
- zijn gedragingen en expressies in verschillende omstandigheden en relaties herkennen en beschrijven;
- zijn fysieke/somatische kenmerken relativeren waarden aan de hand van relevante wetenschappelijke inzichten (genetica en culturele antropologie);
- uit de literatuur de aspecten van identiteit van een hoofdpersoon of de auteur aangeven;
- de gebieden aangeven en beschrijven waarop hij het eens of oneens is met ouders en andere volwassenen binnen of buiten zijn directe leefwereld en dit verschil van mening beargumenteren;
- de waarde van een persoonlijke identiteit aangeven;
- het dynamisch, ontwikkelend karakter van identiteit illustreren aan de hand van enkele voorbeelden.

B2: Identiteit en familie

De kandidaat kan

- de voor identiteit relevante aspecten van zijn levensgeschiedenis aangeven en met eigen woorden een waardering daaraan geven.
- het begrip stamboom omschrijven
Daarbij kan hij:
 - het nut van communicatie met ouderen verklaren
 - het nut van een historisch archief aangeven
 - het belang ervan voor de identiteitsvorming verklaren;
 - zijn rol als gezinslid beschrijven en een mening daarover formuleren.

B3: collectieve identiteit

De kandidaat kan

- het begrip collectieve identiteit omschrijven;
- de geschiedenis van de bevolking en de betekenis van de geografische ligging van de Antillen/Caribisch Nederland en de eilanden interpreteren en de persoonlijke en groepsidentiteit tot deze geschiedenis en geografie herleiden;
- kan aangeven hoe hij zichzelf herkent als bewoner van de Caribische regio en uiteindelijk als lid van de wereldgemeenschap;
- aangeven tot welke maatschappelijke c.q. sociale groepering hij kan worden

gerekend;

- de kenmerken omschrijven van de maatschappelijke c.q. sociale groepering, waarvan hij denkt lid van te zijn en die een deel van zijn identiteit bepaalt;
- de waarde van een collectieve identiteit aangeven.

B4: identiteit en cultuur

De kandidaat kan een verband leggen tussen identiteit en cultuur.

Daarbij kan hij

- cultuur definiëren in termen van taal, muziek, kleding eetgewoonten en omgangsvormen
- voorbeelden beschrijven van eigen omgeving
- de voorbeelden uit eigen omgeving historisch herleiden
- een lijn in de ontwikkeling van dit verband aan de hand van een voorbeeld illustreren
- voorbeelden aangeven van dit verband in het Caribisch gebied
- dit verband plaatsen in samenhang met het begrip etniciteit
- aangeven welke plaats religie in dit verband kan hebben
- enkele voorbeelden noemen uit het verleden en heden waar identiteit en cultuur verbonden met religie tot grote spanningsvelden heeft geleid.

B5: identiteit en maatschappelijke rol

De kandidaat kan

- het begrip rol in de maatschappelijke betekenis omschrijven;
- de verschillende rollen inventariseren en beschrijven die hij aanneemt als lid van de diverse groepen waar hij deel van uit maakt, en die een deel van zijn identiteit bepaalt;
- de waarden en normen van de groeperingen waartoe hij behoort eenvoudig verwoorden en de verschillen die er zijn aanduiden;
- zijn seksuele identiteit herkennen;
- de positie en maatschappelijk rol van de man en de vrouw in onze gemeenschap beschrijven.

Daarbij kan hij

- deze posities en rollen illustreren en zijn eigen visie daarop verwoorden
 - deze posities en rollen kritisch toetsen aan internationale verdragen (bijv. United Nations)
 - de ontwikkelingen op dit gebied interpreteren en een waardering aan geven
 - een vergelijking maken met posities en rollen van de man en de vrouw in het Caribisch gebied, Latijns-Amerika en Europa
 - de internationale discussies omtrent het gender vraagstuk verwerken in zijn gedachtenontwikkeling;
 - het begrip 'role model' omschrijven en het belang van dit begrip in de identiteitsontwikkeling uitleggen.
- Daarbij kan hij aangeven wie voor hem 'role model' zijn;
- aangeven op welke wijze sommige middelen ter identificatie functioneel zijn in een samenleving (identiteitskaart/sédula, uniform, badge, vlag, volkslied enz.). Daarbij kan hij de verschillen die er hierin zijn tussen maatschappijen (en naties) toelichten;
 - voorkeur aangeven voor bepaalde professionele verschijningsvormen van arbeid en het waarom aangeven van deze voorkeur, met mogelijke herleiding tot bijvoorbeeld ouder of enig andere 'role model'.

Domein C Maatschappelijke instituties en groepen

C1: maatschappelijke structuur

De kandidaat kan

- het begrip maatschappelijk structuur omschrijven.
Daarbij kan hij de begrippen institutie en groep in de maatschappelijke context omschrijven in termen van kenmerken en functies.
- de maatschappelijke structuur van de Antilliaanse eilanden/Caribisch Nederland beschrijven; Daarbij kan hij
 - de belangrijkste instituties en groepen noemen
 - de daarbij horende functie(s) en de wijze aangeven waarop de instituties elkaar aanvullen bij het in stand houden van de maatschappij
- de kenmerken en de functies van de instituties gezin, onderwijs, religie en politiek van Curaçao en de Antillen/Caribisch vergelijken met enerzijds de situatie in de regio en anderzijds de situatie in West, Europa (Nederland) en Verenigde Staten. Daarbij kan hij
 - de overeenkomsten en de verschillen aanduiden
 - zijn eigen gezinssituatie in het geheel plaatsen.
- het ontstaan en de vorming van de ruimtelijke en sociale structuur van zijn eigen directe leefomgeving beschrijven en verklaren. Daarbij kan hij een eenvoudig onderzoek hierover uitvoeren;
- het begrip 'sociale stratificatie' definiëren en toepassen in de beschrijving van samenlevingen, in termen van welvaart, welzijn, maatschappelijke status en dominantie.
Daarbij kan hij
 - de 'sociale stratificatie' schematisch weergeven
 - de 'sociale stratificatie' historisch herleiden
- de basiskenmerken van de wet- en regelgeving als maatschappelijke institutie opnoemen en actuele gebeurtenissen op dit gebied in de basistermen becommentariëren.

C2: cultuur

De kandidaat kan

- het begrip cultuur omschrijven en het verschil met 'maatschappelijke structuur' aangeven;
- de begrippen 'waarden en normen' omschrijven met behulp van voorbeelden.
Daarbij kan hij
 - aangeven en illustreren welke de belangrijkste waarden zijn waarop de instituties en groepen zijn gebaseerd
 - zijn mening vormen over de herkenbaarheid van de waarden in het functioneren van deze maatschappelijke structuur
- het gezin als institutie in zijn eigen maatschappij aanduiden als eerste socialiseringsfactor waarbij normen en waarden worden verinnerlijkt;
- enkele spanningsvelden aanduiden tussen enerzijds tradities en gewoonten en anderzijds de modernisering van instituties.

C3: maatschappelijke vraagstukken

De kandidaat kan

- gebieden van sociale problematiek in de eigentijdse samenleving aanduiden.

Daarbij kan hij

- het functioneren van de maatschappelijke instituties kritisch betrekken
- betrokkenheid bij minstens één van de probleemgebieden tonen door middel van een onderzoek, actie of participatie
- een vergelijking maken met de probleemgebieden op andere eilanden van de Nederlandse Antillen/Caribisch Nederland, in onze regio en in de internationale gemeenschap
- uitleggen wat de strijd om een rechtvaardiger samenleving inhoudt.

Daarbij kan hij

- met behulp van voorbeelden aangeven welke aspecten daarbij een rol kunnen spelen
- enkele personen noemen die bekend zijn of zijn geworden om hun inzet in deze strijd zowel in de Antillen/Caribisch Nederland, in de regio als internationaal.

Domein D De Multiculturele samenleving**D1: de ontwikkeling van de multiculturele samenleving**

De kandidaat kan

- een beschrijving geven van de verschillende bevolkingsgroepen die zich in de loop van de tijd op de Antillen/Caribisch Nederland gevestigd hebben, alsmede de redenen voor vestiging op de Antillen/Caribisch Nederland;
- de verschillen en overeenkomsten tussen migrantengroepen en de sociale achtergronden ervan verklaren;
- de ontwikkeling van multiculturele samenlevingen op de Antillen/Caribisch Nederland beschrijven en verklaren. Daarbij kan hij een onderscheid maken tussen de periode vóór en de periode na de industrialisatie als gevolg van de vestiging van de olie-industrie;
- de processen van migratie vanaf de jaren '70 en hun invloed op de ontwikkeling van multiculturaliteit herkennen, beschrijven en verklaren;
- het proces van integratie en assimilatie herkennen en beschrijven en een standpunt innemen met betrekking tot de voor- en nadelen van beide inpassingsprocessen
- de sociaal-economische positie van migrantengroepen beschrijven en verklaren zoals o.a. hun positie op de arbeidsmarkt en in het onderwijs;
- een vergelijking trekken tussen de ontwikkeling van de eigen multiculturele samenleving met ontwikkelingen in de Regio en andere samenlevingen (zoals o.a. Nederland).

D2: acculturatie

De kandidaat kan

- voorbeelden geven van de verschillende acculturatieprocessen zoals die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden en een beargumenteerd standpunt geven over het belang van het overnemen van andere cultuurelementen;
- de positieve en negatieve aspecten van deze acculturatieprocessen herkennen en beschrijven en met voorbeelden hun maatschappelijke werking verklaren;
- sociale, economische en culturele verschijnselen herkennen en beschrijven die samenhangen met het multicultureel karakter van de samenleving.

D3: culturele verscheidenheid

De kandidaat kan

- het verschijnsel culturele verscheidenheid herkennen en verklaren;
- verschijnselen zoals vooroordelen, stereotypering, racisme en discriminatie herkennen en verklaren en aan de hand van voorbeelden de positieve en negatieve aspecten van deze maatschappelijke verschijnselen uitleggen en een beargumenteerd standpunt erover innemen;
- vergelijkingen trekken met de situatie in andere landen in de Regio en elders in de wereld met betrekking tot verschijnselen zoals discriminatie en racisme en een standpunt hierover innemen;
- aangeven welke mogelijkheden er zijn om de negatieve gevolgen van de multiculturele samenleving in positieve zin te beïnvloeden;
- betrokkenheid tonen bij negatieve verschijnselen van de multiculturele samenleving door middel van onderzoek of actie.

Domein E Politieke structuren en processen**E1: politieke structuren**

De kandidaat kan

- een beschrijving geven van de interne en externe staatkundige verhoudingen van de Nederlandse Antillen/Caribisch Nederland;
- het proces van natievorming van de Antillen/Caribisch Nederland beschrijven, alsook de verschillende factoren die een belemmering, dan wel een stimulans vormen bij dit proces;
- knelpunten van het politiek systeem op de Antillen/Caribisch Nederland beschrijven en verklaren en een beargumenteerd oordeel hierover geven;
- een standpunt innemen ten aanzien van de politiek- bestuurlijke ontwikkeling van de afzonderlijke eilanden en van de Antilliaanse/Caribisch Nederlandse natie vanaf de eerste bewoners tot heden;
- een vergelijking trekken tussen politiek-bestuurlijke ontwikkelingen en natievormingsprocessen op de Antillen en de Regio en een beargumenteerd oordeel geven met betrekking tot mogelijke verschillen en overeenkomsten.

E2: Democratie

De kandidaat kan

- de kenmerken van een democratie herkennen en beschrijven;
- een kritisch standpunt innemen met betrekking tot de waarde van democratie en democratische grondrechten in het algemeen;
- de verschillende regeringsvormen herkennen, beschrijven en aan de hand van voorbeelden toetsen aan democratische grondbeginselen;
- de karakteristieken van de Curaçaose parlementaire democratie uitleggen en aan de hand van voorbeelden aangeven hoe dit systeem functioneert;
- de democratische grondrechten op de Antillen/Caribisch Nederland herkennen, beschrijven en voorbeelden geven van hun toepassingen in de eigen samenleving. Daarbij kan hij
 - aan de hand van concrete casussen op de Antillen/Caribisch Nederland, de regio of elders in de wereld een beargumenteerd standpunt innemen ten aanzien van het functioneren van democratische grondrechten in samenlevingen
 - aan de hand van voorbeelden een beschrijving geven van de politieke cultuur op de Antillen/Caribisch Nederland en haar verband met democratie, alsook een beargumenteerde mening erover vormen.

E3: machtsstructuur en politieke besluitvorming

De kandidaat kan

- een beschrijving geven van de machtsverhoudingen op de Antillen/Caribisch Nederland/Curaçao, alsmede de belangrijkste componenten van de machtsstructuur. Hierbij kan hij ook voorbeelden geven van deze machtsverdeling en een beargumenteerd standpunt hierover verwoorden;
- uitleggen wat de rol van groeperingen en instituties zoals ambtenaren, politieke partijen, media, werkgevers en werknemersorganisaties is bij het proces van politieke besluitvorming en dit illustreren aan de hand van concrete voorbeelden;
- de mogelijkheden beschrijven van individuen en andere maatschappelijke groeperingen om de politieke besluitvorming te beïnvloeden.

Daarbij kan hij

- concrete voorbeelden van burgerparticipatie herkennen en beschrijven aangeven welke vormen deze politieke participatie kan aannemen, alsook voorbeelden hiervan geven.

Domein F Economische ontwikkeling**F1: Ontwikkelingsvraagstukken**

De kandidaat kan verschillende ontwikkelingsvisies onderscheiden

Daarbij kan hij

- de maatschappelijke reikwijdte van de verschillende ontwikkelingsvisies globaal met elkaar vergelijken
- aangeven of individuele en maatschappelijke zelfredzaamheid deel uitmaken van de verschillende ontwikkelingsvisies
- de specifieke ontwikkelingsvraagstukken van kleine eilanden beschrijven met het eigen eiland als uitgangspunt voorbeelden noemen van *diseconomies of small scale* en op kleine schaal toegesneden technische en economische projecten
- voor- en nadelen uitleggen van groei-indexen zoals bnp en alternatieve indexen met het oog op maatschappelijke rechtvaardigheid
- het begrip duurzame ontwikkeling aan de hand van enkele lokale economische sectoren uitleggen
- beschrijven hoe de overheid het begrip duurzame ontwikkeling in haar ontwikkelingsvisie hanteert en voorbeelden van toepassingen noemen
- vernieuwende ontwikkelingssectoren voor de Antillen/Caribisch Nederland/Curaçao noemen en plaatsen in de context van een duurzame ontwikkeling
- het spanningsveld tussen een sterkere rol van de overheid om een duurzame ontwikkeling te realiseren en een bescheiden rol in het liberaliseringsproces omschrijven
- het ontwikkelingsbeleid van overheden en donoren beschrijven

Daarbij kan hij

- sociale en economische effecten van enkele concrete ontwikkelingsprojecten aangeven
- de rol van sociaal-maatschappelijke en culturele burgerorganisaties in ontwikkelingsprojecten beschrijven
- een voorbeeld geven van de belangrijkste financierings- en uitvoeringsvoorwaarden van de hulpgever van een ontwikkelingsproject
- aan de hand van concrete voorbeelden het verschil tussen gebonden en niet-gebonden hulp uitleggen
- van een bestaand ontwikkelingsproject beschrijven in hoeverre er sprake is van kennisoverdracht van adviseur naar de lokale overheid of maatschappelijke organisaties

- de rol van adviesbureaus in ontwikkelingsprojecten in het algemeen beschrijven
- beschrijven hoe de hulp gelden al dan niet terugvloeien naar het donorland
- aangeven of een concreet ontwikkelingsproject bijdraagt tot duurzame ontwikkeling.

F2: Markteconomie

De kandidaat kan de belangrijkste componenten en kenmerken van de vrije markt beschrijven.

Daarbij kan hij

- de algemene kenmerken van de markteconomie herkennen en illustreren met verschillende markteconomieën in de regio
- aan de hand van de hoofdlijnen van de geschiedenis van de vrijhandel op de Antillen/Caribisch Nederland een aantal kenmerken van de ontwikkeling van de markteconomie beschrijven
- met voorbeelden van het lokale overheidsbeleid het markt liberale denken met haar componenten zoals privatisering en deregulering uitleggen, en de gevolgen voor maatschappelijke organisaties aangeven
- aan de hand van een voorbeeld van de terugtrekkende overheid de verschuiving van overheidstaken met betrekking tot het economisch beleid uitleggen, en de sociale effecten op de samenleving vanwege deze verschuiving beschrijven
- een voorbeeld geven van het overheidsbeleid waarmee hij de begrippen vrije ondernemingswijze productie en gemengde economie kan beschrijven
- het begrip externaliseren van kosten uitleggen
- de noodzakelijke lokale voorwaarden voor een meer exportgerichte economie en de sociaal-maatschappelijke gevolgen beschrijven
- het aandeel van kleine lokale ondernemingen in het totaal van ondernemingen en de groeimogelijkheden en belemmeringen beschrijven
- een voorbeeld van een buitenlandse investering toetsen aan de kenmerken van de vrije markt
- in een situatie van meer marktwerking aan de hand van een lokaal voorbeeld de grotere noodzaak van bedrijven uitleggen voor meer maatschappelijk ethisch handelen.

F3: productie en consumptie

De kandidaat kan olievraagstukken beschrijven en het verband leggen met economische groei.

Daarbij kan hij

- de betekenis van aardolie in de wereldeconomie en de lange termijn vooruitzichten aangeven globaal de rol van de Caribische regio en in het bijzonder de Curaçaose rol aangeven voor de olieproductenvoorziening van andere regio's
- locaties van exploratie en winning van olie in Venezuela, de grootte van de voorraden, werkgelegenheid en opbrengsten aangeven
- de gevolgen van de winning van olie in het woongebied van inheemse bevolkingsgroepen in Venezuela alsmede de gevolgen voor het milieu ter plaatse, beschrijven
- de betekenis van de Shell voor de Curaçaose economie gedurende haar verblijf op Curaçao beschrijven aan de hand van globale statistieken over werkgelegenheid, inkomen, belastingopbrengsten en milieuschade in de loop der jaren

- de betekenis van het contract, dat PdVSA en de Curaçaose en Antilliaanse overheid voor een looptijd van 20 jaar getekend hebben toelichten aan de hand van data over werkgelegenheid, belastingopbrengsten en milieu
- de globale doelstellingen van OPEC uitleggen.
- de economische betekenis van het toerisme analyseren

Daarbij kan hij

- het toerisme als groeiend internationaal verschijnsel en inkomensbron beschrijven
 - het aandeel van de toeristische sector in het totale inkomen en werkgelegenheid van zijn eiland en de Antillen/Caribisch Nederland beschrijven
 - met statistisch materiaal de progressie in de toeristische sector beschrijven voor wat betreft werkgelegenheid en scholingsmogelijkheden op alle niveaus voor de lokale bevolking en dit vergelijken met globale cijfers in de regio
 - de term duurzaam toerisme uitleggen
 - denkbeelden over duurzaam toerisme voor het eigen eiland beschrijven, en eventuele spanningsvelden (cultuur, cultuurhistorische, milieu) weergeven die bij een onbelemmerde vestiging van hotels en andere toeristische bedrijvigheid kunnen optreden
 - massatoerisme contrasteren met de *niche*-benadering in de toeristische sector en in het kader van duurzaam toerisme plaatsen
 - de sociale en economische gevolgen van seizoenwerkgelegenheid van de toeristische sector beschrijven
 - *incentives* voor de toeristische sector zoals tax holiday en dergelijke vergelijken voor de verschillende categorieën investeerders
 - aan de hand van toeristische reclamefolders, reisgidsen en promotiefilms de beeldvorming van het eiland vergelijken met de reële situatie en zelf globaal inschatten welke economische voor- of nadelen te verwachten zijn bij een (on)realistische beeldvorming
 - beschrijven op welke terreinen andere toeristische bestemmingen in de regio concurrerend zijn met de Antilliaanse/Caribisch Nederland en lokale bestemmingen
 - de lokale concrete stappen om het doel van een duurzame toeristische zone in het Caribisch Gebied te bereiken, zoals de Association of Caribbean States voorstaat beschrijven
- de rol van consumptie in het economisch systeem aangeven.

Daarbij kan hij

- uitleggen wat de begrippen basisbehoeften, consumentisme, *conspicuous consumption* betekenen en illustreren met reclamemateriaal en *life style* tijdschriftartikelen
- met voorbeelden uitleggen hoe sociale zekerheid, gezondheidszorg, onderwijs en openbaar vervoer voor een groot deel niet-materiële consumptie vertegenwoordigen waarin al dan niet collectief voorzien moet worden
- aan de hand van voorbeelden uitleggen hoe onbetaalde goederen en diensten van huisvrouwen en vrijwilligers een aanzienlijk deel van de totale consumptie uitmaken
- de consumptie van enkele grondstoffen per jaar per capita van enkele landen met verschillend welvaartsniveau met elkaar vergelijken voor de afgelopen 10 jaar en de prognoses van United Nations Development Programme voor de verschillende werelddelen beschrijven
- aan de hand van CBS-cijfers beschrijven hoeveel buitenlandse deviezen het eiland per jaar aan consumptie besteedt voor de periode van de afgelopen 10 jaar en de prognoses van CBS voor de komende jaren weergeven
- de centrale doelstellingen van consumentenorganisaties beschrijven

- met een consumentenorganisatie of betreffende overheidsfunctionaris prijsverschillen van een duurzaam artikel in verschillende winkels vaststellen en toetsen aan de garanties en service die geboden worden
- de verschillende vormen van consumentenkrediet en de voor- en nadelen vanuit het oogpunt van kredietverstrekker en -ontvanger beschrijven
- de centrale doelstellingen van kredietcoöperaties uitleggen en de traditionele spaarvormen van de bevolking beschrijven
- de principes van micro-lending uitleggen en de werking ervan voor één project beschrijven

F4: arbeid

De kandidaat kan de betekenis van arbeid voor de samenleving uitleggen; daarbij kan hij

- het begrip arbeid omschrijven
- het begrip human resources development omschrijven
- het begrip flexibilisering van de arbeid beschrijven en de verschillende visies daarop vergelijken
- aangeven wat verstaan wordt onder zin van de arbeid en arbeidssatisfactie aan de hand van voorbeelden
- het verschil loonarbeid en schaduwarbeid uitleggen
- enkele voorbeelden van vóórindustriële westerse en niet-westerse vormen van arbeid beschrijven
- de hoofdkenmerken van de slavenarbeid op het eigen eiland en de plaats hiervan in de lokale koloniale economie beschrijven
- de botsing van vóórindustriële opvattingen over arbeid en de moderne over loonarbeid aan de hand van een voorbeeld in het Caribisch Gebied beschrijven
- een globale sociaal-culturele geschiedenis van loonarbeid en disciplineren in de Westerse landen beschrijven
- aangeven wat bedoeld wordt met het Westerse arbeidsethos en de rol van de schaduwarbeid in de samenleving
- de functies van werknemers en leiding in een middelgroot lokaal bedrijf of overheidsafdeling en hun betekenis voor een eindproduct beschrijven
- de hoofdoorzaken van de werkloosheid beschrijven en illustreren met de officiële cijfers van de werkloosheid van de afgelopen 10 jaar en de prognoses voor de komende 5 jaar
- hoofdkenmerken van informele vormen van arbeid vergelijken met die van loonarbeid
- het verschijnsel seizoenarbeid in toerisme en landbouw beschrijven en illustreren met lokale en regionale voorbeelden gericht op de sociale gevolgen voor de betrokken werknemers
- trekarbeid in de regio en tussen regio's aan de hand van enkele voorbeelden beschrijven
- een activiteit van een lokale vakbond confronteren met haar doelstellingen
- de visie van een lokale vakbond over haar lidmaatschap van een internationale vakbond beschrijven
- de behoefte van het vakbondswezen aan herdefiniëring van haar taken in de snel veranderende lokale en wereldeconomie uitleggen

F5: schaarste en milieu

De kandidaat kan het verband tussen schaarste en een aantal milieuvraagstukken uitleggen

Daarbij kan hij

- het verschil tussen fysieke en sociale schaarste van natuurlijke hulpbronnen uitleggen;
- het verschil tussen vernieuwbare en niet-vernieuwbare natuurlijke hulpbronnen aangeven en aan de hand van voorbeelden uitleggen;
- het vraagstuk van de uitputting van vernieuwbare en niet-vernieuwbare natuurlijke hulpbronnen beschrijven met lokale, regionale en mondiale voorbeelden;
- de noodzaak van een duurzame ontwikkeling vanwege de uitputting van natuurlijke hulpbronnen uitleggen;
- aan de hand van een gekozen grondstof of energiebron het begrip milieugebruiksruimte omschrijven;
- het begrip ecologische voetafdruk voor een natuurlijke hulpbron beschrijven en de ecologische voetafdruk van een ontwikkelingsland met die van een industrieland vergelijken;
- de termen dematerialisering en miniaturisering van gebruiksartikelen in verband met mogelijk verminderd gebruik van grondstoffen en energie beschrijven;
- de termen schone, duurzame en decentrale energiebronnen uitleggen in verband met een duurzame ontwikkeling;
- de termen klimaatbewust bouwen, energiebesparing bij productie, consumptie en transport uitleggen in verband met duurzaam gebruik van energie;
- de termen preventie, hergebruik, recycling, compostering uitleggen in verband met duurzaam gebruik van grondstoffen;
- de gevolgen van het broeikaseffect voor het klimaat en het daaruit voortvloeiend effect op schaarse hulpbronnen in het Caribisch Gebied zoals bijvoorbeeld de effecten van sterkere orkanen en het stijgend zeeniveau beschrijven

Domein G: Globalisering**G1: nieuwe technologieën**

De kandidaat kan de invloed omschrijven van de belangrijkste nieuwe technologieën die bij globalisering een rol spelen

Daarbij kan hij

- de toepassing van verschillende nieuwe technologieën en de te verwachten toekomstige trends aangeven;
- de algemene gevolgen van deze technologieën voor de mondiale samenleving omschrijven;
- de maatschappelijke gevolgen van deze nieuwe technologieën voor het eigen eiland zoals gezien door overheid, bedrijfsleven en vakbonden beschrijven;
- de kenmerken van de informatiemaatschappij en de rol van de internationale media hierbij beschrijven

G2: burgers en globalisering

De kandidaat kan de nieuwe interactievormen van burgers in de globaliserende wereld beschrijven

Daarbij kan hij

- het leven in de informatiemaatschappij, zoals individualisering en nieuwe identiteiten globaal omschrijven;

- de toenemende identiteitsbehoefte zowel op individueel, lokaal als regionaal niveau als gevolg van snel opeenvolgende veranderingsprocessen en mondiale homogenisering van leefstijlen beschrijven;
- uitleggen waarom burgerparticipatie in globaliserende samenlevingen belangrijker wordt;
- via een beschrijving van een actie of activiteit de rol van globalistische burgerorganisaties zoals Amnesty International, Transparency International, Consumers International, Friends of the Earth International en hun (eventuele) lokale lidorganisaties of leden uitleggen;
- de centrale doelen van internationale verdragen op het gebied van mensenrechten, vrouwenemancipatie en milieu omschrijven

G3: politiek-economische dimensie van globalisering

De kandidaat kan mondiale politiek-economische veranderingen die door globalisering worden tweegebracht omschrijven

Daarbij kan hij

- een lokaal voorbeeld van (de)regulering en privatisering herkennen als illustratie van de werking van de huidige wereldmarkteconomie;
- de politiek-economische blokvorming beschrijven aan de hand van een globale omschrijving van de vorming van één regionaal blok;
- de globale verschillen tussen de verschillende regionale blokken aangeven voor wat betreft bestuur, economisch beleid en burgerrechten;
- de debatten over de belangrijkste voor- en nadelen van een mogelijk wereldbestuur weergeven;
- de kerndoelstellingen van de Association of Caribbean States en de Alliance of Small Island States beschrijven, en becommentariëren of zij een duurzame ontwikkeling van de aangesloten eilanden kunnen dienen;
- van een in de regio actieve transnational de internationale vertakkingen beschrijven en de jaaromzet, winst, aantal werknemers vergelijken met de cijfers van nationaal inkomen, werkgelegenheid e.d. van het eigen eiland;
- de ethische code van een transnational opzoeken en uitleggen;
- de bijdrage aan de globalisering van internationale instituten zoals de Wereldbank, International Monetary Fund, Inter-American Development Bank, G8, OECD, World Trade Organization, United Nations Development Programme, United Nations Environmental Programme met behulp van voorbeelden beschrijven;
- een omschrijving geven van de segmentatie van de internationale arbeidsverdeling als gevolg van globalisering en de effecten daarvan op de welvaart van ontwikkelde en ontwikkelingslanden;
- de segmentatie van de arbeidsverdeling als gevolg van globalisering op het niveau van het eigen eiland en de gevolgen voor de welvaart beschrijven;
- de standpunten van overheid, bedrijfsleven en vakbonden over globalisering mbt werkgelegenheid, kwaliteit van arbeid en management, en onderwijs met elkaar vergelijken.

Bijlage 4 Voorblad

Werkstuk ASW
landsexamen havo
(inzenden uiterlijk 20 januari 2026)

Onderwerp werkstuk:

Gegevens kandidaat

Examennummer: _____

Naam: _____

Adres: _____